

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Иван Петров Чобанов, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“
на дисертационен труд за присъждане на научна степен 'доктор на науките'

в област на висше образование 2. Хуманитарни науки;

професионално направление 2.1. Филология.

Наименование на научната специалност: Общо и сравнително езикознание –
Ономастика.

Автор: проф. д-р Анна Методиева Чолева-Димитрова, Институт за български
език към БАН, секция “Ономастика“

Тема: „Местните и родови имена от Царибродско“

Със заповед № Р33-115 от 10.10.2018 г. на Директора на Института за български език към БАН съм определен за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Местните и родови имена от Царибродско“ за придобиване на научната степен ‘доктор на науките’ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки“; професионално направление 2.1. Филология; Научна специалност – Общо и сравнително езикознание - Ономастика. Автор на дисертационния труд е проф. д-р Анна Методиева Чолева-Димитрова, Институт за български език към БАН, секция “Ономастика“.

Представеният от проф. д-р Анна Методиева Чолева-Димитрова комплект материали на хартиен носител е в съответствие с чл. 2, ал. 3 от Закона за развитие на академичния състав на Република България, включва следните документи:

- молба до Директора на Института за български език за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- копие от диплома за образователната и научна степен „доктор“;
- протоколи от секционен съвети, свързан с откриване на процедурата и с предварителното обсъждане на дисертационния труд;

- дисертационен труд;
- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- справка за спазване на специфичните изисквания;

Дисертантът е приложил 5 студии, 1 монография, 18 статии

Научната продукция на професор Анна Чолева отразява нейните интереси в следните области на лингвистичните изследвания от магистърската теза до днес:

- 1). Антропонимия (Историческа антропонимия, Антропонимична реконструкция; Съвременна антропонимия; Мода на личните имена; Проблеми на трикомпонентната личноименна система; Родови имена у българите; Прякори).
- 2). Топонимия (Цялостно микротопонимично изследване на околии; Микротопонимия в исторически документи; Микротопонимични изследвания на група селища от отделни околии; Микротопонимични изследвания на отделни селища от Западна България; Старинна и древна топонимия);
- 3). Ойконимия (Сравнителна ойконимия, Структурни модели на селищните имена в България; Ойконимия на отделни околии; Проблеми на ойконимията в България; Селищните имена в турски документи; Локализиране на изчезнали селища по микротопонимен материал; Старинна ойконимия; Произход и значение на отделни селищни имена);
- 4). Хидронимия;
- 5). Стандартизация на географските имена;
- 6). Следи от тракийски език в българската ономастика;
- 7). Електронна база данни на българската ономастика;
- 8). Ономастична библиография.

Проф. Анна Чолева е автор на идея и концепция за съставяне на електронен речник с макротопоними в България, електронен корпус и архив на български микротопоними, електронен архив на съвременната българска топонимия.

Научните публикации са отпечатани в следните издания:

- Национални списания – 34 статии;
- Сборници с доклади от национални конференции, някои от които с международно участие – 37 доклада;

- Сборници с доклади от научни конгреси и конференции – 6 доклада;
- Монографии – 8.

Сред монографиите бих искал да открия тези, които отразяват микротопонимните изследвания на околии в България (Радомирско, Трънско, Софийско) и останалите извън държавните граници (Царибродско).

Големият брой публикации, много от които с теоретичен и теоретико-приложен характер, са свидетелство за високата степен на компетентност в областта на ономастичните изследвания – факт, който намира своето отражение в прецизността и задълбочеността при събирането и обработването на топонимичния и антропонимичния материал от Царибродско.

Още като студентка в специалността „Българска филология“ на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ проявява интерес към ономастичната проблематика и не е случаен фактът, че като тема на своята магистърска теза тя избира *„Проблеми на личните имена у българите“*. С постъпването на работа в Института за български език към Българската академия на науките основното ѝ професионално занимание са научните ономастични изследвания (филолог – специалист (1982 – 1988). Под научното ръководство на проф. д.ф.н. Йордан Заимов разработва и през 1988 година успешно защитава докторска теза на тема *„Местните имена в Радомирско“* за получаването на научно-образователната степен „доктор“. Заеманите академични длъжности са в секция „Ономастика“: 1989 – 1993 – научен сътрудник II степен; 1993 – 2003 – научен сътрудник I степен; 2003 – 2011 – доцент по ономастика, тема на хабилитационния труд е *„Селищни имена от Югозападна България“*; 2011 – професор по общо и сравнително езикознание.

Заемани административни длъжности: от 2004 досега – ръководител на Секция „Ономастика“.

Специализациите в чужбина са във водещи европейски университети, известни и със своите ономастични центрове: 1992 – Международен център по ономастика, Католически университет – Лувен; 1995 – стипендия от ДААД, Университет „Кристиан-Алберт“ – гр. Кил; 1995, 1995 - 1996 – Университет в гр. Регенсбург; 2005 – стипендия от DFG – Университет в Регенсбург.

Интересът на проф. Анна Чолева към ономастиката в Западните покрайнини датира от повече от 10 години, свидетелство за което са публикациите от 2010 година.

В **уводната част** авторката осъществява подробен преглед на научната информация за историята на разглеждания район от най-дълбока древност до началото на XXI век. През турското владичество районът остава заселен само с компактно българско население и селищните названия, регистрирани в турски извори от XV – XVIII век, както и в старинни български писмени паметници, са свидетелство за това.

Обект на изследване е корпус от местни названия (над 3000 местности и водни) и родови имена (545), събран от землището на 34 селища, с впечатляващ по своя обем. Не може да се пренебрегне фактът, че става въпрос за проучване на територия извън границите на Република България – от бившата Цариградска околия, която в геополитичен план се свързва с понятието Западни покрайнини. Независимо от факта, че населението, обитаващо този район, живее в чуждоезикова среда, топонимите са съхранили старинни особености, характерни за българската онимна система. Една част от ономастичния материал авторката събира на терен, като осведомители са стари местни жители, а друга – писмени източници (без наличните в архива на община Цариград старинни документи – крепостни актове, данъчни книги).

При осъществяването на ономастични съпоставки са използвани трудове по българска топонимия, българска диалектология, архиви от експедиции, епиграфски паметници.

Писмените паметници, които проф. Чолева използва и в които има регистрирани ойконими за първи път, са турски извори за българската история (Турски извори за българската история – том XIII, XVI, XXI), както и старинни български документи. Проф. д-р Анна Чолева познава много добре ономастичните проучвания, осъществени от български и чужди учени върху материал от българското езиково землище.

Основната поставена от авторката цел в дисертационния труд е да представи в по-цялостен и изчерпателен вид картината на топонимната система в селищата от Цариградско, останали след 1919 година извън българските държавни граници, а това може да се постигне само въз основа на относително точните тълкувания на онимите, разкриването на техните фонетични, морфологични особености, деривационни модели и семантичен обем.

В труда са използвани следните съвременни ономастични методи:

- Ономастичен анализ – приложен е в главата „Речник на местни имена от Царибродско“, както и в главата „Родови имен от Царибродско“, тъй като при него опимът се свежда до апелатив или собствено име;
- Сравнителен метод – за по-голяма степен на доказателственост при етимологизирането на микротопонимите се привеждат примери от останалите славянски езици и балкански езици.

При анализа на изследвания ономастичен материал Проф. Чолева прилага най-важните принципи за неговото описание и тълкуване:

- При етимологизирането на антропонимите и топонимите да се разкрива основната форма на мотивиращата дума, деривационният модел и семантичната обосновка;
- Реконструкция на стари антропоними – обогатява българския и славянския антропонимикон, предоставя информация за народопсихологията на народа ни;
- Ономастичното изследване не може да се осъществява само в синхронен план, тъй като се анализират и имена от дълбока древност;
- Важно условие при тълкуването на ономастичния материал е отчитането на екстралингвистичните фактори и семантичната обосновка. Този принцип е приложен при откриването на наличие на останки от материалната култура на траките

Избраната методика на изследване позволява да се постигнат поставените цели и да се получат адекватни отговори на задачите, решавани в дисертационния труд.

Прилаганите утвърдени съвременни методи в ономастиката осигуряват задълбочено и всеобхватно описание на изследваните оними.

Първа глава от дисертационния труд е посветена на езиковата характеристика на названията от Царибродско. Проф. Чолева според актуалната диалектна делитба на българския език определя изследвания район като част от крайните северозападни говори. Върху примери от корпуса на събраните топоними открива застъпници на старобългарските и гласни и съгласни.

Специално внимание е отделено на морфологичните особености на топонимите (форми за множествено число, членуване, падежни форми, степени за сравнение при прилагателните).

Структурата на топонимите е илюстрирана с оними, образувани по най-характерните деривационни модели: композиция, безафиксна деривация (конверсия); топоними с мотивираща основа прилагателно име. За по-голяма прецизност адеквативните топоними би трябвало да бъдат представени в две групи: суфиксът е в деривационната структура на съществителното име (Гушавац, Гърбавица); суфиксът е в състава на прилагателното име, което е определящо в предикативната синтагма (Апостолова падина, Кървава бара). (Същата препоръка би могла да отнесе и за класификацията на названията от старинни лични имена, прякори и родови имена).

Като характерна особеност на топонимите от Царибродско дисертантката посочва големия брой двойни топоними, единият от които е основен, а другите са доуточняващи по отношение на пространствената ориентация.

Като най-продуктивни при деривацията на топонимите са посочени формантите – АК/ -ЯК, -АН/-ЯН, -АЧ/-АЧА; -ЕЦ/-ЪЦ, -АЦ, -ЕЩ, -ИЦА, -ШНИЦА.

Влиянието на сръбския език върху топонимната система на Царибродско се определя като твърде ограничено и се свежда до смесването на графичните системи на българския и сръбския език.

Във **втора глава** се осъществява семантична класификация на топонимите. В основата на образуването на микротопоними в Царибродско се открояват названията, отразяващи географските особености на съответните местности (ороними, хидроними); названия на характерните за района представители на растителния и животинския свят; митове, предания, легенди; етнониими. Някои от посочените апелативи се употребяват самостоятелно (с деривация или без деривация) или като втора част от атрибутивните съчетания, които са 50% от всички топоними.

Съществен принос в дисертационния труд онимните успоредици, които са важен компонент при едно топонимично изследване. Посочените 90 онимни съответствия в топонимията на славянските страни доказват близкото родство и на топонимните им системи. От друга страна, съпоставяйки тези микротопоними с примери от названия на местности от други райони на България, проф. Чолева доказва,

е въпреки 100 години двуезичие онимната система от Царибродско по своята характеристика и особености не се отличава от тази на околиите в държавните граници.

В **трета глава** е представен „Речник местните имена от Царибродско“. По обясними причини имената на местностите са ексцерпирани от писмени източници, записани според изговора им от стари жители. Топонимите се съпътстват от географска характеристика и други екстралингвистични данни. Авторката справедливо напомня, че предложената етимология е само от един от възможните варианти.

В **четвърта глава**, посветена на родовите имена от Царибродско, проф. Чолева прави преглед на малкото публикации, посветени на този проблем. Обосновава същността на родовото име, неговата разлика от фамилното име, прозвището и прякорното име, което е принос в теоретичната ономастика. Независимо че отразяват отминал етап от антропонимната ни система, тяхното изследване е актуално и днес.

Родовите имена от Царибродско са класифицирани с оглед на словообразователните модели, семантиката на мотивиращите апелативи (упражнявана дейност, етническа или конфесионална принадлежност, физическа характеристика, черти на характера, представители на животинския свят), селищни названия.

Прилагайки реконструкцията на имената и техните форми като един от основните похвати в ономастиката, в топонимите авторката открива двуосновни лични имена, основи на имсна и имена, образувани по деривационни модели с редки деривационни форманти.

Специално внимание проф. Чолева в своя труд отделя на антропонимната реконструкция и на следите от тракийския език в българската ономастика. Отчита резултатите от научните търсения на българските учени, публикувани в знаковите за развитието на ономастичните изследвания у нас монографии. Изхождайки от предположението, че българи и траки са съжителствали през определен период от време, заимстванията на лични имена е закономерен процес. Една от приликите на антропонимните системи на българския и тракийския език е в наличието на голям брой умалителни имена. Следи от тракийския език с посредничеството на тракийските имсна дисертантката открива в названията на местности, води и при родовите имена.

Основните **приноси** моменти в представения текст, които бих искал да открия, са следните:

- ✓ Изготвен е речник на топонимите, в който всяко от местните названия се съпътства от ономастичен (етимологичен и дервационен анализ. В редица случаи са приведени и примери от други южно- и западнославянски езици. Произходът на някои от имената авторката свързва със запазените корени на тракийски имена.
- ✓ На базата на богатия корпус от топоними в редица случаи са осъществени голям брой ономастични успоредици.
- ✓ Изводите в лингвокултурологичен план представят интересна информация за бита и обичаите на древните българи, живели по тези земи. Въз основа на събрания ономастичен материал проф. д-р Анна Чолева си поставя за цел да разкрие доколко е съхранена народната памет в тази част, откъсната от България след 1919 година.
- ✓ В текста е включен и речник на подсистемата на родовите имена от изследвания район. Тяхното изучаване не е познато в българските ономастични проучвания в този аспект. Авторката правилно не приема тезата, че родовите и прякорните имена съвпадат. Интерес представляват деривационните модели, по които са образувани родовите имена, както и обособените семантични групи.
- ✓ Приложен е методът на антропонимната реконструкция в микропонимията за откриване на следи от тракийския език.

След анализа на значимостта на съдържащите се оригинални научни и приложни приноси трудът може да се определи като ценен и приносен за развитието на българската теоретична ономастика.

Проведеното изследване, предлагано като дисертационен труд за придобиване научната степен „доктор на науките“ е изцяло нейно дело, плод на многогодишни проучвания. Постигнатите резултати са заслуга проф. д-р Анна Методиева Чолева-Димитрова и са плод на изключителната ѝ компетентност и професионализъм.

Отделни части от предложения за обсъждане текст са публикувани и са получили заслуженото признание от научната общност, тъй като в тях се предлагат на обсъждане и намират отговор важни научно-приложими проблеми.

Аторефератът направен според изискванията, съдържанието му е изчерпателно, отразява основните резултати, постигнати в дисертацията.

Дисертационният труд **съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката** и отговарят на **всички** изисквания от Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ). Представените материали и дисертационни резултати **напълно** съответстват на специфичните изисквания на Института за български език.

Дисертационният труд показва, че дисертантът проф. д-р Анна Методиева Чолева-Димитрова **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност „Общо и сравнително езикознание – Ономастика“, като **демонстрира** качества и умения за провеждане на изследвания с получаване на оригинални и значими научни приноси.

След анализа на значимостта на съдържащите се оригинални научни и приложни приноси убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди научната степен ‘доктор на науките’** на проф. д-р Анна Методиева Чолева-Димитрова в област на висше образование: 2. Хуманитарни науки, професионално направление; 2.1. Филология; Научна специалност – Общо и сравнително езикознание - Ономастика.

07.11.2018. г.
гр. Пловдив

Рецензент:

(проф. д-р Иван Петров Чобанов)